

Project part-financed
by the European Union

BSR INTERREG III B project

“Promoting Spatial Development by Creating COMmon MINdscapes – COMMIN”

Lithuania

Constitutional, political and administrative system

in Lithuanian language

I. Konstitucija, valdymo institucijos ir valdymas

1. Konstitucinė sistema

1.1. Bendras konstitucinės sistemos aprašas ir pagrindiniai bruožai

Lietuvos teisės aktai sistemą sudaro aukščiausias šalies įstatymas – Konstitucija, įstatymai ir kiti teisės aktai (Vyriausybės sprendimai, Savivaldybių tarybų nutarimai ir pan.)

Šiuo metu galiojanti 1992 m. priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija yra palyginti trumpas dokumentas. Ji bendrais bruožais nusako pačius pagrindinius valstybės gyvenimo principus. Konstituciją sudaro preambulė, 14 skirsnių ir baigiamieji nuostatai.

I skirsnis vadinasi “Lietuvos valstybė”. Jame apibūdinama valstybės santvarka, nusakoma, kas vykdo valstybės valdžią, nurodoma Konstitucijos teisinė galia, kalbama apie Valstybės teritorijos vientisumą, pilietybę, ir pan. II Skirsnis “Žmogus ir valstybė” skirtas žmogaus teisėms Valstybėje. III skyriuje “Visuomenė ir valstybė” aprašomos nuostatos šeimos atžvilgiu, nurodoma Valstybės nuostatos švietimo, tikėjimo, kultūros klausimais. IV skirsnis “Tautos ūkis ir darbas” aprašoma nuosavybės sistema, nurodoma, kas išimtinė teise priklauso valstybei, aprašomos Valstybės nuostatos darbo ir verslo laisvės atžvilgiu, požiūris į dirbančiųjų sveikatą, ūkio ir gamtos apsaugos santykių principus. V skirsnis skirtas Seimo, VI – respublikos Prezidento, VII – Vyriausybės, VIII – Konstitucinio teismo, IX – teismų institucijų principams aprašyti. X skirsnyje pateikiama valstybės nuostata vietos savivaldos atžvilgiu. XI skirsnis skirtas Valstybės finansų sistemos ir biudžeto principams aprašyti. XII skirsnyje pateikiami valstybės kontrolės pagrindai. XIII skirsnis skirtas valstybės užsienio politikos ir gynybos principams. XIV skirsnyje aprašoma Konstitucijos keitimo procedūra.

Štai svarbiausi valstybės gyvenimo bruožai, įrašyti Konstitucijoje:

1)“Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika” (1 Konst. str.). Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinius.

2) Lietuvos Konstitucijoje numatytos labai tvirtos nuosavybės pozicijos: “Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teises saugo įstatymai” (23 Konst. str.). Visgi, nuosavybė gali būti paimama visuomenės poreikiams, bet tik tai įstatymo nustatyta tvarka ir teisingai atlyginama” ir teisingai atlyginama” (23 Konst. str.).

3)Lietuvos Konstitucija aiškiai sako, kad Lietuva yra rinkos valstybė. 46 Konstitucijos straipsnis teigia, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva.

4) Lietuvos Konstitucijoje atsispindi tam tikri socialinės valstybės momentai. Pavyzdžiui, 46 Konstitucijos straipsnyje rašoma, kad “Valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą”, kad “Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei”, kad “įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę (46 Konst. str.). 48 Konstitucijos straipsnis sako, kad “Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas”.

1.2. Konstitucinės sistemos istorija

Lietuvos teisininkai skaito, kad Lietuvos valstybės istoriją galima skaidyti į du esminius raidos etapus. Pirmąjį sudarė istorinė Lietuva. 1250 m.-1263 m. karalystė, o 1263 m.-1795 m. - Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, sudarius uniją su Lenkija, (Žečpospolitą) gyveno bendrą politinį gyvenimą. 1791m. priimta Žečpospolitos konstitucija buvo pirmas apibendrinantis įstatymas, galiojęs Lenkijoje ir Lietuvoje. XVIII a. pabaigoje LDK okupavo Rusijos imperija ir jos partnerė Prūsija). Lietuvos kaip savarankiškos valstybės istorija nutrūko.

Antrasis Lietuvos valstybingumo etapas prasidėjo 1918 m. vasario 16 d., kai buvo pasirašytas Nepriklausomybės aktas, atkūręs nepriklausomybę. Tautos valia buvo išreikšta per atstovus Seime, įvedus respublikos valdymo formą. Kurį laiką Lietuvoje galiojo laikinos Konstitucijos (1918 m, 1919 m., 1920 m.). 1922 m. buvo priimta pastovi konstitucija, keista 1928 m. ir 1938 m.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, kai 1939 m. Vokietija okupavo Klaipėdos kraštą, ir 1940 06 16, kai Sovietų Sąjunga aneksavo ir okupavo visą šalį, Lietuvos valstybingumas pradėtas naikinti dar kartą. Netrukus po to, kai Vokietija užpuolė Sovietų Sąjungą, Lietuva, sukilusi prieš okupantą, trumpam buvo atkūrusi valstybingumą (1941 07 23), kuris nacistinės Vokietijos kariuomenei įžengus į kraštą, tuoj pat buvo sunaikintas (1941 07 17). Sovietų Sąjunga, laimėjusi karą prieš Vokietiją, nuo 1944 m. pratęsė Lietuvos okupaciją. Šios okupacijos Lietuva atsikratė tik po 50 metų - 1990 m. kovo 11 d. Aktu paskelbdama atkurianti savo valstybingumą ir kartu sudarydama teises bei praktines prielaidas Sovietų Sąjungai subyrėti.”¹

¹ Trumpa Lietuvos teisinės sistemos istorija. Lietuvos teisingumo ministerijos tinklalapis <http://www.tm.lt/?item=teisist>

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m buvo priimtas Laikinasis Pagrindinis Įstatymas. 1992 m rudenį jis buvo pakeistas dabar galiojančia Konstitucija.

1.3 Pagrindiniai konstitucinės sistemos bruožai

Lietuvos teisės specialistai sako, kad dabartinę Lietuvos Respublikos konstitucinę teisę galima apibrėžti dvejopai.

Pirma – pagal tai, kaip įformintas aukščiausios teisinės galios dokumentas ir kokių aktų formos jame numatytos. Šiuo atveju konstitucinės teisės šaltiniai yra Konstitucija ir jos nuostatas detalizuojantys įstatymai:

- konstituciniai įstatymai,

-paprastieji įstatymai (Pavyzdžiui, Vyriausybės įstatymas, ... rinkimų įstatymai, įstatymo galią turintis Seimo statusas,

-norminiai poįstatyminiai aktai (Vyriausybės nutarimai, Respublikos prezidento dekretai.²,

„Siauresniu požiūriu dabartinę Lietuvos Respublikos konstitucinę teisę galima apibrėžti ir pagal tai, koks aukščiausios teisinės galios dokumentas ir jame įtvirtintas...reglamentavimas...yra svarbiausias... „Šiuo požiūriu *konstitucinė* teisė – tai prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių bei kitų vertybių, jų apsaugos įgijimo ir įgyvendinimo ...priemonės įtvirtinančios Konstitucijos ir ją galutinai ir neskundžiamai (...) aiškinančio Konstitucinio teismo sprendimuose išplėtotų principų...visuma“³

1.4 Pagrindiniai politinės ir valdymo sistemos bruožai

Konstitucija teigia:)“Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika” (1 Konst. str.). „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, teismas“⁴ (5 str.). Tai – aukščiausios, nacionalinės valdžios institucijos. Ši Konstitucijos teiginį Lietuvos teisininkai komentuoja taip: remiantis valdžių padalijimo principu, valstybės valdžią Lietuvoje vykdo keletas lygiaverčių institucijų, iš kurių kiekviena turi savo esminę kompetenciją (leisti įstatymus (Seimo kompetencija), vykdyti juos bei atlikti administravimą (Vyriausybės funkcija), vykdyti teisingumą (teismų funkcija). Šios kompetencijos negalima nei perduoti, nei atsisakyti ar leisti

² Pagal: Lietuvos teisės pagrindai /G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius...(et. Al) – Vilnius: Justitia, 2004., psl. 66.

³ Lietuvos teisės pagrindai /G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius...(et. Al) – Vilnius: Justitia, 2004., psl. 67

⁴Lietuvos teismų sistemą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti pagal įstatymą gali būti įsteigti specializuoti teismai. Klausimus, ar įstatymai, kiti Seimo, Respublikos Prezidento ir vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai sprendžia Konstitucinis Teismas.

perimti kitoms institucijoms⁵. Teisingumą, pabrėžia Konstitucija, Lietuvos respublikoje vykdo tik teismai.

Galėtų susidaryti įspūdis, kad, valdžia Lietuvoje koncentruojasi aukščiausiam – nacionaliniam lygmenyje, visgi nėra absoliučiai taip. Konstitucija kalba ir apie vietos savivaldą. Ji sako, kad įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniam vienetai laiduojama savivaldos teisė (119 Konst. str.). Savivaldybių padėtį valstybinės valdžios atžvilgiu aiškiausiai nusako Konstitucijos teiginys, sakantis, kad „Valstybė remia savivaldybes“ (120 Konst. str.). Taigi, savivaldybės Lietuvoje nėra laikomos valstybės valdymo institucijomis, bet valstybė jų atžvilgiu yra nusiteikusi teigiamai – ji jas globoja.

Lietuvos Konstitucinis Teismas, komentuodamas valstybės ir savivaldybių sampratą ir santykių visumą Lietuvos Konstitucijoje, teigia, kad ji įtvirtina valstybės ir savivaldybių interesų derinimo principą⁶.

Tokia principinė nuostata savivaldybių atžvilgiu lemia ir visą tolesnę teisinę jų padėties detalizaciją. Konstitucija tikrai labai fragmentiškai pamini Savivaldybių funkcijas⁷ (121 str.). Visą jų teisinės padėties sukonkretinimą ji paveda žemesniems įstatymams (121 str.)

Specialiai savivaldybių veiklai reglamentuoti skirtas Vietos savivaldos įstatymas sako kad savivaldybės atlieka vietos valdžios, viešojo administravimo, ir viešųjų paslaugų teikimo funkcijas⁸. Respublikos administracinį suskirstymą (taigi, ir teritorijos skirstymą į savivaldybes) nustato Seimas (67 Konst. str.) Seimas iš esmės nustato ir savivaldybių dydį bei skaičių. Konstitucija, kalbėdama apie savivaldybių tarybas, mini, kad jos privalo įgyvendinti Vyriausybės sprendimus (119 str.)⁹ Įstatymų (vėlgi žemesnių – reglamentuojančių savivaldybių veiklą) numatytais atvejais Konstitucija leidžia Seimui savivaldybės teritorijoje įvesti tiesioginį valdymą (124 str.) Iš kitos pusės, centriniai ir teritoriniai valstybinio administravimo subjektai, svarstydami su vienos savivaldybės ar visų savivaldybių interesais susijusius klausimus, praneša apie tai atitinkamos savivaldybės merui ar Lietuvos savivaldybių asociacijai. Savivaldybės tarybos ar Lietuvos savivaldybių asociacijos valdymo organų raštu pateiktus siūlymus valstybinio administravimo subjektai išnagrinėja (įvertina) ir pateikia atsakymą. Vietos savivaldos įstatyme taip pat sakoma, kad sprendimų dėl valstybės teritorijos

⁵ Lietuvos teisės pagrindai /G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius...(et. Al) – Vilnius: Justitia, 2004., psl. 103.

⁶ G. Dambrauskienė ir kiti. Lietuvos teisės pagrindai. Justitia. Vilnius. 2004. P. 80.

⁷ 1) Konstitucija bendrai pamini, kad įstatymo numatytiems administraciniam vienetai laiduojama savivaldos teisė (119 str.), 2) Konstitucija sako, kad savivaldybės gali nustatyti vietines rinkliavas ir (savo biudžeto sąskaita) numatyti mokesčių lengvatas (121 str.). Tai ir visos savivaldybių teisės, itvirtintos Konstitucijos lygmenyje. Visa kita Konstitucija paveda nusakyti kitiems įstatymams.

⁸ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, antras skirsnis, 5 str.2.

⁹ Tokia savivaldybių ir Vyriausybės santykių iliustracija gali būti, pavyzdžiui, 19 m. Vyriausybės nutarimas, įpareigojantis savivaldybes parengti miestų – urbanistikos paminklų sklypų suplanavimo projektus.

administracinių vienetų ir jų ribų pakeitimo projektai svarstomi su savivaldybėmis¹⁰

Valdymo institucijos savo sprendimus realizuoja, leisdamos norminius aktus: įstatymus (leidžia Seimas) ir poįstatyminius norminius teisės aktus (leidžia Vyriausybė, ministerijos ir kitos šakinio valdymo institucijos, miestų ir rajonų savivaldybių tarybos, jų valdybos ir merai).

1.5 Politinės ir valdymo sistemos išskyrimas ir sąsajos

Pagal Lietuvos Konstituciją, valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, teismas (Konst. 5 str.).

Respublikos Prezidento padėtis politine prasme yra išskirtinė institucija: Asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu negali priklausyti jokioms politinėms partijoms ir organizacijoms. Jei iki išrinkimo Prezidentu jis joms priklausė – privalo sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir politinėse organizacijose iki naujos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos pradžios¹¹. Respublikos Prezidentas negali būti Seimo nariu, negali užimti jokių kitų pareigų ir gauti kitokio atlyginimo, išskyrus Respublikos Prezidentui nustatytą atlyginimą ir atlyginimą už kūrybinę veiklą. (86str.)

Išrinktas Seimas kartu su Respublikos Prezidentu (jų rinkimų laikas nesutampa) formuoja šalies Vyriausybę – skiria Ministrą Pirmininką ir ministrus. Vyriausybė reguliariai atsiskaito Seimui¹². Vyriausybė ne rečiau kaip kartą per metus pateikia Seimui savo metinę veiklos ataskaitą.

Teismai pagal Konstituciją turi vykdyti savo funkciją - teisingumą. Politinės institucijos (Seimas ir Respublikos Prezidentas) teismų sistemai turi įtakos ta prasme, kad skiria ir atleidžia teisėjus. Įvairūs teismai formuojami šiek tiek skirtingai.

Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų - pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas.

Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu. Po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, o teisėjais juos skiria Seimas. Konstitucinio Teismo pirmininką iš šio teismo teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu¹³.

Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiuokštų Konstitucijos pažeidimą arba

¹⁰ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, dešimtas skirsnis, 38 str.3,4.

¹¹ Lietuvos respublikos Konstitucija 83 str.

¹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. 1994m. gegužės 19 d. Nr. I-464., Vilnius. 5 str.,1., 2.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija 102,103 str.str.

priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų tiksliai apkaltos proceso tvarka¹⁴.

Konstitucija teigia, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, nagrinėdami bylas klauso tiksliai įstatymo¹⁵.

Nors Konstitucija sako, kad valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, teismas – taigi – vietos lygmens politinio gyvenimo toje frazėje kaip ir nesimato, apie jį pakalbėti visgi būtina. Politinis gyvenimas vyksta ir vietos lygmenyje. Kaip ir nacionaliniame, taip ir vietos lygmenyje egzistuoja renkamos institucijos – savivaldybių tarybos. Savivaldybių tarybos išsirenka savo vadovą – savivaldybės merą. Savivaldybių tarybos sprendimams vykdyti formuojama savivaldybės administracija. Savivaldybės administracijai vadovauja mero siūlymu ir tarybos sprendimu skiriamas direktorius.¹⁶

2. Politinė sistema

2.1 Bendras politinės sistemos aprašas, jos istorija ir bruožai.

Lietuvos Respublika yra daugiapartinė parlamentinė demokratija. Rinkimai vyksta dviejuose lygiuose – nacionaliniame (renkamas Seimas ir Respublikos Prezidentas) ir vietos (renkamos savivaldybių tarybos). Seimas ir Respublikos Prezidentas formuoja šalies Vyriausybę.

Vietos valdžia – savivaldybių tarybos yra tiesiogiai piliečių renkamos institucijos. Rinkėjai atiduoda savo balsus už partijas. Proporcingai surinktiems balsams jos gauna vietų savivaldybių tarybose.

Kalbant apie politinį gyvenimą vietos lygmenyje, būtina paminėti principus, kuriais remiantis vyksta savivaldybių valdymo institucijų darbas. Atsakingumas rinkėjams; gyventojų dalyvavimas tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus; savivaldybių ir valstybės interesų derinimas tvarkant viešuosius savivaldybių reikalus; savivaldybės institucijų veiklos laisvė ir savarankiškumas, kai jos, įgyvendindamos įstatymus, kitus teisės aktus ir įsipareigojimus bendruomenei, priima sprendimus; veiklos skaidrumas; bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimas; viešumas ir reagavimas į gyventojų nuomonę; savivaldybės veiklos ir savivaldybės institucijų priimamų sprendimų teisėtumas; žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimas ir gerbimas¹⁷ - yra tos principinės gairės, kurias vietos savivaldos institucijoms nurodo Vietos savivaldos įstatymas.

2.2 Nacionalinis politinės sistemos lygmuo

2.2.1 Politinės valdžios organai

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija 116str.

¹⁵ Lietuvos respublikos Konstitucija 109 str.

¹⁶ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, septintas skirsnis, 29 str., 1, 2.

¹⁷ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, antras skirsnis, 5 str.

Seimas ir Respublikos Prezidentas yra dvi aukščiausios politinės (renkamos) valdžios institucijos Lietuvoje.

Lietuvos Seimą sudaro vieneri rūmai, jam vadovauja Seimo Pirmininkas. Seimą sudaro 141 Seimo narys, renkamas remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Seimo nariai renkami ketveriems metams, pusė (71) tiesiogiai, kiti 70 - pagal partijų sąrašus (proporcine rinkimų sistema). Tik daugiau nei 5 proc. surinkęs partinis sąrašas gauna vietas Seime. Pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų¹⁸.

2.2.2 Valdžia ir jos funkcijos nacionaliniame lygmenyje

Seimui Konstitucija skiria įstatymų leidybos funkciją.

Respublikos Prezidento padėtį Konstitucija apibrėžia gana abstrakčiai: Ji sako: Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Respublikos Prezidentas atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų.(77 str.) Praktiškai Respublikos Prezidento institucija atlieka du pagrindinius vaidmenis valstybėje.

1) Respublikos Prezidentas yra tam tikros atsvaros Seimo įtakai įrankis. Prezidentas pasirašo įstatymus. Jam atsisakius tai padaryti, įstatymas privalo būti dar kartą svarstomas Seime. Respublikos Prezidentas kartu su Seimu Vyriausybės vadovą ir jos narius. Respublikos Prezidentas tam tikrais atvejais gali paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus. Beje, Seimas tam tikrais atvejais (įtarus šiurkščiai pažeidus Konstituciją) gali inicijuoti Prezidento apkaltą, ir patvirtinus, kad jis padarė nusikaltimą – nušalinti jį iš šių pareigų. Toks precedentas yra buvęs.

2) Respublikos Prezidentas atlieka tam tikrą vykdomosios valdžios darbo dalį – ypač – užsienio politikos srityje.

Respublikos Prezidentas leidžia dekretus tikrai jam suteiktų įgaliojimų rėmuose, pavyzdžiui, skiria Lietuvos diplomatinis atstovus užsienio valstybėse, suteikia karinius laipsnius, skelbia nepaprastąją padėtį, suteikia Lietuvos pilietybę. Prezidento dekretai turi teisinę galią tada, kai juos pasirašo Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras. Prezidento dekretais nesukuriamos bendro pobūdžio taisyklės, o tikrai įforminami (įtvirtinami) sprendiniai, susiję su konkrečiais atvejais.

2.2.3 Uždaviniai ir atsakomybė nacionaliniame lygmenyje

Seimui Konstitucija numato 20 funkcijų. Lietuvos teisės analitikai skirsto jas į 4 grupes¹⁹:

1) Įgaliojimai, susiję su įstatymų leidyba. Šiai grupei priskiriama mokesčių nustatymas, valstybės biudžeto tvirtinimas, ministerijų steigimas ar panaikinimas, amnestijos paskelbimas, tarptautinių sutarčių ratifikavimas ir

¹⁸ ¹⁸ Lietuvos Respublikos konstitucija, 59 str.

¹⁹ Lietuvos teisės pagrindai /G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius...(et. Al) – Vilnius: Justitia, 2004., psl. 104.

valstybės teritorijos administracinių vienetų (savivaldybių ir aukštesnių administracinių vienetų nustatymas.

2) Įgaliojimai, susiję su valdymu. Tai – valstybės kontrolieriaus ir Lietuvos banko valdybos pirmininko skyrimas, Vyriausios rinkimų komisijos sudarymas, Respublikos prezidento ir savivaldybių tarybų rinkimų ir referendumų datos nustatymas, ir parlamentinės kontrolės vykdymas.

3) Įgaliojimai, susiję su ypatingais konstituciniais Seimo santykiais su Respublikos Prezidentu, Vyriausybe ir teismais. Tai – kreipimasis į Konstitucinį teismą dėl valdymo aktų atitikimo konstitucijai įvertinimo, Konstitucinio teismo, Aukščiausiojo teismo ir Apeliacinio teismo teisėjų skyrimas, užsienio politikos klausimų svarstymas, pritarimas ar nepritarimas Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai, Vyriausybės programos svarstymas (Pagal Lietuvos šiuo metu galiojančių teritorijų planavimo įstatymą, Seimas tvirtina Respublikos teritorijos bendrąjį planą²⁰).

4) Funkcijos, susiję su valstybės apsauga – karo ir nepaprastosios padėties įvedimas, mobilizacijos skelbimas, sprendimas panaudoti ginkluotąsias pajėgas.

Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų²¹.

Respublikos Prezidentui Lietuvos Konstitucija suteikia 24 įgaliojimus, paprastai grupuojamus į 5 grupes²².

1) Funkcijos, susijusios su užsienio politika. Respublikos Prezidentas pasirašo ir teikia Seimui ratifikuoti Lietuvos respublikos tarptautines sutartis, Vyriausybės teikimu skiria (atšaukia) Lietuvos diplomatinis atstovus, „svarsto kitus užsienio politikos klausimus“²³.

2) Funkcijos, susijusios su Vyriausybės formavimu ir santykiais su Seimu. Respublikos Prezidentas seimo pritarimu skiria (ir atleidžia Ministrą Pirmininką, Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia ministrus, priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prireikus paveda jai toliau eiti pareigas,.

3) Funkcijos, susiję su valstybės pareigūnų skyrimu. Respublikos prezidentas Seimo pritarimu skiria kariuomenės vadą ir saugumo tarnybos vadovą. Prezidentas teikia Seimui valstybės kontrolieriaus ir Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras.

4) Funkcijos, susiję su valstybės gynyba. Respublikos prezidentas yra Valstybės gynimo tarybos, kuri svarsto ir koordinuoja svarbiausius valstybės gynybos klausimus, vadovas.

5) Kiti įgaliojimai. Respublikos Prezidentas Konstitucijoje numatytais atvejais šaukia neeilinę Seimo sesiją, skelbia eilinius Seimo rinkimus, o Konstitucijoje numatytais – pirmalaikius seimo rinkimus²⁴, pasirašo

²⁰ Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2004 m. sausio 15 d. IX-1962. Vilnius. Antrasis skirsnis, 11 str. 3.

²¹ ²¹ Lietuvos Respublikos konstitucija, 59 str.

²² Lietuvos teisės pagrindai /G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius...(et. Al) – Vilnius: Justitia, 2004., psl. 115.

²³ Lietuvos Respublikos konstitucija, 97 str.

²⁴ Respublikos Prezidentas gali paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus:

ir skelbia Seimo priimtus įstatymus arba gražina juos Seimui, teikia apdovanojimus, pilietybę.

Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn. Respublikos Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų tik šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų klausimą sprendžia Seimas apkaltos proceso tvarka.(86 str.)

2.3 Regioninis politinės sistemos lygmuo

2.3.1 Regioninio lygmens (politiniai) organai

Vidurinio lygmens teritoriniai administraciniai dariniai Lietuvoje yra apskritys. Renkamų valdžios institucijų šiame lygmenyje nėra. Apskričių valdžia yra skiriama (apie ją ir jos funkcijas žiūr. žemiau, skyriuje „Valdymo sistema“).

2.4 Subregioninis (vietinis) politinės sistemos lygmuo

Vietos (žemiausio savivaldos lygmens) teritoriniai administraciniai dariniai Lietuvoje yra savivaldybės (žiūr. Schema Nr.1)S. Savivaldybes 1994 m. priimtas Vietos savivaldos įstatymas paveda valdyti ne valstybės, o taip vadinamoms „viešojo valdymo institucijoms“.

2.4.1 Subregioninio (vietinio) lygmens (politiniai) organai

Savivaldos teisę įgyvendinanti institucija, sako Lietuvos Vietos savivaldos įstatymas, yra savivaldybės taryba²⁵. Savivaldybių tarybos renkamos kas ketveri metai (55 Konst. str.). Lietuvos vietos savivaldos įstatymas teigia, kad savivaldybės tarybos nariai už savo veiklą yra atsakingi ir atskaitingi rinkėjams²⁶, kad savivaldybės institucijos privalo sudaryti sąlygas gyventojams dalyvauti, svarstant viešuosius savivaldybės reikalus²⁷. Gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų bei atskirų valstybės tarnautojų darbą. Savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla gali būti slapta ar konfidenciali tik įstatymų nustatytais atvejais²⁸. Savivaldybės taryba išrenka savivaldybės

1) jeigu Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš eilės nepitarė Vyriausybės programai;

2) Vyriausybės siūlymu, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe (Lietuvos respublikos Konstitucija 58 str.).

²⁵ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, ketvirtas skirsnis, 17 str.

²⁶ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, pirmas skirsnis, 3 str.,3.

²⁷ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, pirmas skirsnis, 4 str.,2.

²⁸ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, pirmas skirsnis, 4 str.

vadovą – merą, jo siūlymu, skiria savivaldybės vykdomosios valdžios - administracijos vadovą.

2.4.2 Subregioninio (vietinio) lygmens politinė valdžia ir jos funkcijos

Laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus – tokia yra vietos savivaldos institucijų paskirtis. Savivaldybės turi tam tikrą autonomiją (žiūr. taip pat žemiau). Savivaldybės dėl jų teisių pažeidimo gali kreiptis į teismą. Savivaldybės tarybos sprendimai ir mero potvarkiai, neviršijantys šių institucijų kompetencijos, privalomi savivaldybės administracijai, visoms savivaldybės teritorijoje esančioms įstaigoms, įmonėms ir gyventojams.

Savivaldybių valdymo institucijų veiklą prižiūri Vyriausybės atstovai apskrityse. Jų funkcija – sekti, kaip Savivaldybės institucijos laikosi Konstitucijos ir įstatymų, kaip vykdo Vyriausybės nutarimus.

Pagal sprendimų priėmimo laisvę savivaldybių funkcijos skirstomos į savarankiškąsias, priskirtąsias (ribotai savarankiškas), valstybines (perduotas savivaldybėms) ir sutartines.

Lietuvos savivaldybėms įstatymas nurodo 14 savarankiškųjų funkcijų. Tai - savivaldybės biudžeto sudarymas ir tvirtinimas; ikimokyklinis vaikų ugdymas; vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas; suaugusiųjų neformalusis švietimas; maitinimo paslaugų teikimas ikimokyklinio ugdymo bei bendrojo lavinimo įstaigose; socialinių paslaugų įstaigų, steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su visuomeninėmis

Schema Nr. 1. Lietuvos apskritys ir savivaldybės

organizacijomis; savivaldybės gyventojų sveikatos priežiūros rėmimas iš savivaldybės biudžeto; gyventojų užimtumo, kvalifikacijos įgijimo ir perkvalifikavimo organizavimas, viešųjų bei sezoninių darbų organizavimas; dalyvavimas užtikrinant viešąją tvarką ir gyventojų rimtį; kūno kultūros ir sporto plėtojimas; turizmo ir gyventojų poilsio organizavimas; savivaldybės saugomų teritorijų steigimas, vietinės reikšmės gamtos bei kultūros paveldo objektų paskelbimas savivaldybės saugomais objektais; sąlygų verslo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas.

Savivaldybių priskirtosios funkcijos yra: vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo organizavimas; kaimo bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, gyvenančių toli nuo mokyklos, nemokamo pavėžėjimo į mokyklas ir į namus organizavimas; savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi bendrojo lavinimo ar kitokioje švietimo sistemos mokykloje užtikrinimas; socialinių paslaugų planavimas ir teikimo organizavimas; sąlygų neįgalių gyventojų (invalidų, visiškos negalios invalidų) socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas; savivaldybių sveikatos programų rengimas ir įgyvendinimas; pirminė asmens ir visuomenės sveikatos priežiūra; alkoholio ir tabako reklamos draudimo ir ribojimo laikymosi ant išorinės reklamos priemonių kontrolė; teritorijų planavimas, savivaldybės teritorijos bendrojo plano ir detaliųjų planų sprendinių įgyvendinimas; gyventojų bendrosios kultūros ugdymas ir etnokultūros puoselėjimas (dalyvavimas kultūros plėtros projektuose, muziejų, teatrų bei kitų kultūros įstaigų steigimas, reorganizavimas, pertvarkymas, likvidavimas ir jų veiklos priežiūra, savivaldybių viešųjų bibliotekų steigimas, reorganizavimas, pertvarkymas ir jų veiklos priežiūra); statinio architektūros ir statybos sklypo tvarkymo urbanistinių reikalavimų nustatymas statinio projektavimo sąlygų sąvade įstatymų nustatyta tvarka; kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių bei savivaldybės įsteigtų saugomų teritorijų tvarkymas ir apsauga; statinių naudojimo priežiūra, statinio projektavimo sąlygų sąvado bei statybos leidimų išdavimas įstatymų nustatyta tvarka; infrastruktūros, socialinės ir ekonominės raidos planavimas, turizmo, būsto, smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programų rengimas; savivaldybei nuosavybės teise priklausančios žemės ir kito turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo; šilumos ir geriamojo vandens tiekimo bei nuotėkų surinkimo ir valymo organizavimas; valstybės paramos būstui įsigyti tvarkymas, socialinių būstų suteikimas; aplinkos kokybės gerinimas ir apsauga; sanitarijos ir higienos taisyklių tvirtinimas ir jų laikymosi kontrolės organizavimas, švaros ir tvarkos viešosiose vietose užtikrinimas; komunalinių atliekų tvarkymo sistemų diegimas, antrinių žaliavų surinkimo bei perdirbimo organizavimas ir sąvartynų įrengimas bei eksploatavimas; vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra, taisymas, tiesimas bei saugaus eismo sąlygų užtikrinimas; keleivių vežimo vietiniais maršrutais organizavimas, lengvatinio keleivių vežimo kompensacijų skaičiavimas ir mokėjimas; adresų (gatvių, pastatų, statinių ir kitų savivaldybės teritorijoje esančių ir jai nuosavybės teise priklausančių objektų pavadinimų, pastatų bei gyvenamųjų namų ir butų numerių) suteikimas; ritualinių paslaugų teikimo užtikrinimas bei kapinių priežiūros organizavimas; dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant regionų plėtros programas; prekybos ir kitų paslaugų teikimo tvarkos turgavietėse bei viešosiose vietose nustatymas; leidimų (licencijų)

išdavimas įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka; savivaldybėms priskirtas triukšmo prevencijos ir valstybinio triukšmo valdymo įgyvendinimas²⁹.

Savivaldybėms įstatymas nurodo 33 valstybines (perduotas) funkcijas: civilinės būklės aktų registravimas; įstatymų priskirtų registrų tvarkymas ir duomenų teikimas valstybės registrams; civilinės saugos organizavimas; savivaldybės priešgaisrinių tarnybų organizavimas; dalyvavimas valdant valstybinius parkus; kompensacijų (šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui ir kt.) skaičiavimas ir mokėjimas; mažas pajamas turinčių šeimų vaikų nemokamo maitinimo organizavimas visų tipų bendrojo lavinimo mokyklose; socialinių išmokų skaičiavimas ir mokėjimas; savivaldybei priskirtos valstybinės žemės ir kito valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo patikėjimo teise; piliečių prašymų atkurti nuosavybės teises į gyvenamuosius namus, jų dalis, butus, ūkinės ir komercinės paskirties pastatus nagrinėjimas bei sprendimų dėl nuosavybės teisės atkūrimo priėmimas; valstybės garantijų nuomininkams, išsikeliantiems iš savininkams gražintų gyvenamųjų namų ar jų dalių ir butų, vykdymas; valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolė; savivaldybėms pagal teisės aktus priskirtų archyvinių dokumentų tvarkymas; dalyvavimas atrenkant šauktinius į karo tarnybą; dalyvavimas rengiantis mobilizacijai; statistikos duomenų teikimas; dalyvavimas rengiant ir įgyvendinant darbo rinkos politikos priemones bei gyventojų užimtumo programas; dalyvavimas organizuojant Respublikos Prezidento, Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimus; dalyvavimas rengiant gyventojų apklausas ir referendumus; dalyvavimas atliekant gyventojų ir būstų bei kitus visuotinius surašymus; vaikų ir jaunimo teisių apsauga; žemės ūkio produkcijos valstybinio supirkimo kvotų skirstymas; ūkininkų ūkių registravimas; pasėlių deklaravimas; kanopinių žvėrių žemės ūkiui padarytos žalos nustatymas; melioracijos ir hidrotechnikos įrenginių eksploatavimas, dirvų kalkinimo organizavimas; traktorių, savaeigių ir žemės ūkio mašinų bei jų priekabų registravimas ir techninė priežiūra; žemės ūkio klausimų koordinavimas, kaimo plėtros bei paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai organizavimas ir įgyvendinimas; valstybės garantuojamos pirminės teisinės pagalbos teikimas; gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų ir gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitos duomenų tvarkymas; socialinės globos teikimo asmenims su sunkia negalia užtikrinimas³⁰.

Lietuvos savivaldybės gali turėti nuosavybės teise turtą. Savivaldybės turi nedideles žemės nuosavybės teises – joms gali priklausyti žemė, ant kurios stovi savivaldybės pastatai.

Savivaldybių finansiniai ištekliai. Juos pagal įstatymą sudaro: 1) pagal įstatymus ir kitus teisės aktus iš mokesčių gaunamos savivaldybių biudžetu pajamos; 2) pajamos iš savivaldybių turto (nuosavybės); 3) baudos, gautos įstatymų nustatyta tvarka; 4) vietinės rinkliavos; 5) savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas; 6) pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose; 7) pajamos, gautos už išnuomotą valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius ir Vyriausybės nustatyta tvarka paskirsčius lėšas už parduotus ne žemės ūkio paskirčiai valstybinės žemės sklypus; 8) valstybės biudžeto dotacijos; 9) kitos įstatymų

²⁹ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, antras skirsnis, 7 str.

³⁰ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, antras skirsnis, 8 str.

nustatytos pajamos; 10) negražintina finansinė parama (piniginės lėšos); 11) paskolos³¹.

2.4.3 Subregioninio (vietinio) lygmens (politinių institucijų) uždaviniai ir funkcijos

Aukščiausioji savivaldybės valdymo institucija - Savivaldybės taryba tvirtina savo veiklos reglamentą, renka bei prieš terminą iš pareigų atleidžia merą, mero teikimu skiria ir prieš terminą atleidžia mero pavaduotoją, savivaldybės tarybos komitetus, komisijas ir kitas struktūras, reikalingas savivaldybės tarybos darbui organizuoti, mero teikimu tvirtina savivaldybės administracijos struktūrą, tvirtina savivaldybės biudžetą ir jo įvykdymo apyskaitą, skirsto biudžetinėms įstaigoms biudžeto asignavimus, priima sprendimus dėl socialinės ir ekonominės plėtros, savivaldybės teritorijos raidos, bendrųjų ilgalaikių socialinių, kultūrinių, ūkinių, investicinių, demografinių, nusikaltimų kontrolės ir prevencijos, ekologinių, sveikatos ir kitų programų projektų rengimo, socialinės ir gamybinės infrastruktūros objektų projektavimo ir statybos, nustato kainas ir tarifus už savivaldybės kontroliuojamų įmonių, savivaldybės biudžetinių ir viešųjų įstaigų teikiamas atlygintinas paslaugas bei keleivių vežimą vietiniais maršrutais, taip pat įstatymų nustatyta tvarka nustato centralizuotai tiekiamos šilumos, šalto ir karšto vandens kainas, nustato vietines rinkliavas bei kitas įmokas, priima sprendimus dėl naudojimosi bankų kreditais, paskolų ėmimo ir teikimo, garantijų suteikimo ir laidavimo kreditoriams už savivaldybės kontroliuojamų įmonių imamas paskolas, priima sprendimus teikti mokesčių, rinkliavų ir kitas įstatymų nustatytas lengvatas savivaldybės biudžeto sąskaita, priima sprendimus dėl disponavimo savivaldybei nuosavybės teise priklausančiu turto ir dėl savivaldybei priskirtos valstybinės žemės ir kito valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo patikėjimo teise, steigia savivaldybės biudžetines įstaigas, savivaldybės įmones, šeimynas, savivaldybės viešąsias įstaigas, akcines bendroves, steigia savivaldybės saugomas teritorijas, skelbia savivaldybės saugomus vietinės reikšmės gamtos bei kultūros paveldo objektus, priima sprendimus aplinkos apsaugos būklei gerinti, tvirtina želdinių apsaugos, miestų ir kitų gyvenamųjų vietovių tvarkymo, visuomenės sveikatos, sanitarijos ir higienos, atliekų tvarkymo bei aplinkos apsaugos, gyvūnų laikymo, prekybos turgavietėse ir kitas taisykles, ir kita - savivaldybės tarybai Vietos savivaldos įstatymas suteikia viso 49 įgaliojimus³².

Savivaldybės taryba ne rečiau kaip vieną kartą per metus tarybos veiklos reglamente nustatyta tvarka turi pateikti savivaldybės gyventojams viešą atlikto darbo ataskaitą.

Savivaldybės meras yra atskaitingas savivaldybės tarybai ir bendruomenei už savivaldybės veiklą. Meras šaukia tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, siūlo tarybai savivaldybės administracijos vadovų kandidatūras, vadovauja sekretoriato darbui, teikia tarybai sprendimų projektus aktualiais savivaldybės gyvenimo klausimais³³.

³¹ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, devintas skirsnis, 36 str.

³² Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, ketvirtas skirsnis, 17 str.

³³ 1) viešosios tvarkos ir gyventojų rimties; 2) pirminės asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros, ligonių, invalidų bei senelių slaugos ir rūpybos; 3) vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų

Mero sprendimai įforminami potvarkiais.
Meras ne rečiau kaip kartą per metus atsiskaito savivaldybės tarybai už savo veiklą ir rinkėjams už savivaldybės veiklą.

2.5. Kiti (tarpiniai) politinės sistemos lygmenys

2.5.1 Kiti politiniai organai

Savivaldybių teritorijos Lietuvoje kaip taisyklė yra skaidomos į dar mažesnius teritorinius padalinius – seniūnijas. Seniūnijų administraciją skiria savivaldybių tarybos. Apie tai – žemiau, skyriuje „Administracinė sistema“.

2.6 Kita informacija apie politinę sistemą

Gyvenamosios vietovės ar kelių gyvenamųjų vietovių (kaimo ar kelių kaimų, miesto arba miestelio) bendruomenės gyventojai gali išsirinkti bendruomenės atstovą (atstovus). Pagrindinis gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovo uždavinys – rūpintis bendruomenės interesais ir atstovauti bendruomenei seniūnijoje, prireikus – ir savivaldybės institucijose bei savivaldybės teritorijoje veikiančiose valstybės įstaigose, taip pat supažindinti seniūnijos, kuriai priskirta bendruomenės teritorija, seniūną apie viešus bendruomenės reikalus. Jeigu reikalai susiję su seniūno veikla, gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovas gali apie juos pranešti merui. Gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovas pareigas atlieka visuomeniniais pagrindais.

3. Administracinė sistema

3.1 Bendras aprašas, istorija ir pagrindiniai bruožai

Lietuvos Valstybinio administravimo aparate egzistuoja centriniai, ir teritoriniai valdymo subjektai. Centrinės vyriausybės institucijos yra Vyriausybė ir ministerijos, suformuotos valdyti atskiroms valstybės gyvenimo sritims. Teritoriniai valstybinio administravimo subjektai sukurti valdyti atskiroms valstybės teritorijoms. Pagrindinis teritorinis valstybinio valdymo objektas Lietuvoje yra apskritis. Šiuo metu apskričių Lietuvoje yra 10.

3.2 Nacionalinis administracinės sistemos lygmuo

bendrojo lavinimo, ikimokyklinio vaikų ugdymo, vaikų ir jaunimo papildomo ugdymo; 4) gyventojų bendrosios kultūros ugdymo, etnokultūros puoselėjimo; 5) migracijos procesų, gyventojų užimtumo, jų kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo bei viešųjų darbų organizavimo.- Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, ketvirtas skirsnis, 21 str.

3.2.1 Nacionalinės administravimo institucijos

Lietuvos Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai³⁴. Šiuo metu Lietuvoje yra 13 ministerijų: Aplinkos ministerija, Finansų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Kultūros ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Susisiekimo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Ūkio ministerija, Vidaus reikalų ministerija ir Žemės ūkio ministerija.

Prie Lietuvos Vyriausybės yra eilė kitų jai pavaldžių įstaigų: Informacinės visuomenės plėtros komitetas, Kūno kultūros ir sporto departamentas, Lietuvos archyvų departamentas, Lietuvos Respublikos ginklų fondas, Narkotikų kontrolės departamentas, Statistikos departamentas, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija, Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, Vyriausioji administracinių ginčų komisija, ir kitos.

3.2.2 Nacionalinės valdžios institucijos ir jų funkcijos

Lietuvos respublikos Vyriausybė, vadovaujama Ministro Pirmininko, yra aukščiausioji kolegiali valstybės institucija, įgyvendinanti vykdomąją valdžią Lietuvoje. Vyriausybės sudarymo ir veiklos teisiniai pagrindai yra apibrėžiami 7 Konstitucijos skirsnyje ir Vyriausybės įstatyme

3.3.3 Nacionalinio lygmens valdymo uždaviniai ir funkcijos

Vyriausybė, sako Lietuvos vyriausybės įstatymas, “įgyvendina vykdomąją valdžią Lietuvoje.”³⁵ Konstitucija teigia, kad Vyriausybė tvarko krašto reikalus, saugo Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką; vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, taip pat Respublikos Prezidento dekretus; koordinuoja ministerijų ir kitų Vyriausybės įstaigų veiklą; rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Seimui; vykdo valstybės biudžetą, teikia Seimui biudžeto įvykdymo apyskaitą; rengia ir teikia Seimui svarstyti įstatymų projektus; užmezga diplomatinius santykius ir palaiko ryšius su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis; vykdo kitas pareigas, kurias Vyriausybei paveda Konstitucija ir kiti įstatymai.

Lietuvos Konstitucija sako, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė solidarai atsako Seimui už bendrą Vyriausybės veiklą³⁶. Seimo reikalavimu Vyriausybė arba atskiri ministrai turi atsiskaityti Seime už savo veiklą³⁷.

3.3 Regioninis valdymo (administracijos) lygmuo

3.3.1 Regioninio lygmens administracijos institucijos

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 91 str.

³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. 1994m. gegužės 19 d. Nr. I-464., Vilnius. 2str.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. 96 str.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. 101 str.

Pagal apimamos teritorijos plotą vidurinio lygmens teritorinis administracinis vienetas Lietuvoje yra apskritis (žiūr. schemą Nr.2) .

Apskritis valdo apskrities viršininko administracija. Apskrities valdymą reglamentuoja Apskrities valdymo įstatymas.

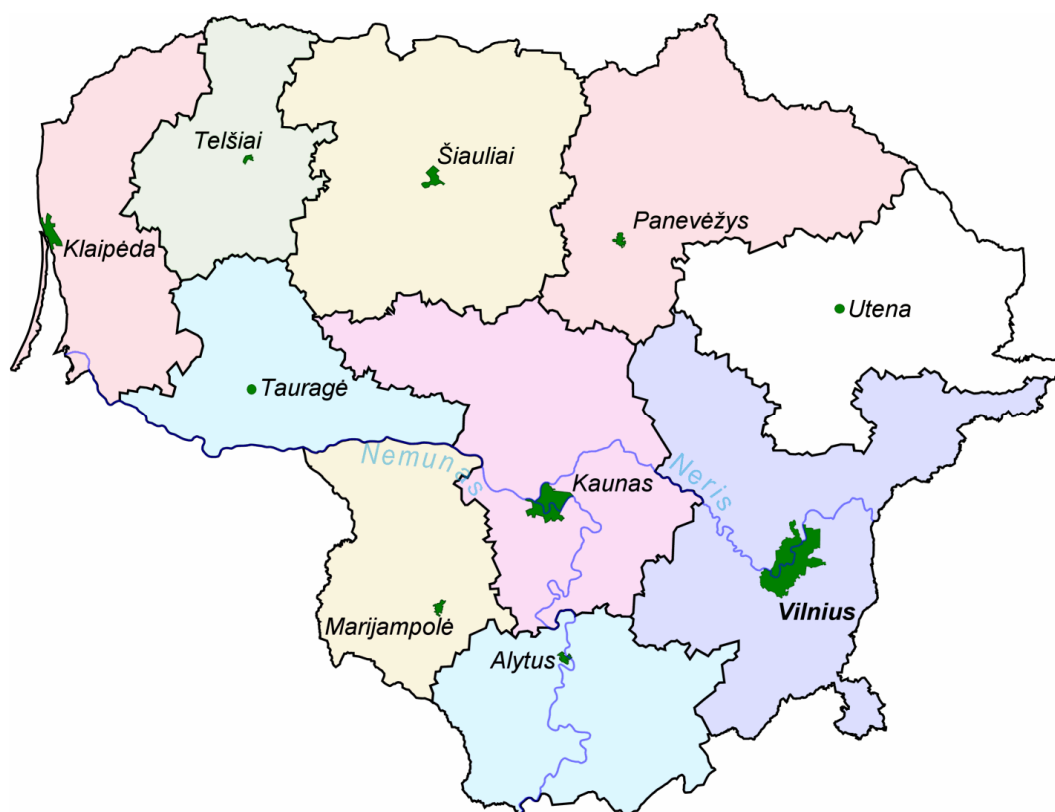
3.3.2 Regioninio lygmens institucijos ir jų funkcijos

Apskričių vadovybę (viršininką ir jo pavaduotoją) skiria Vyriausybė. Vyriausybė nustato apskrities viršininko administracijos struktūrą, finansuoja apskrities viršininko administracijos veiklą (Viršininkas teikia Vyriausybei apskrities lėšų sąmatos projektą).

3.3.3 Regioninio lygmens valdymo uždaviniai ir funkcijos

Štai kokius uždavinius numato Apskrities valdymo įstatymas šiai teritorinei valstybinio valdymo institucijai - apskrities viršininko administracijai³⁸.

1) įgyvendinti valstybės politiką regioninės plėtros, socialinio aprūpinimo, švietimo, kultūros, sveikatos priežiūros, teritorijų planavimo, paminklotvarkos, žemės naudojimo ir apsaugos ir kitose srityse, vykdyti apskrityje valstybines ir tarpregionines programas;

Scema Nr. 2 Lietuvos apskritis

³⁸ Lietuvos respublikos apskrities valdymo įstatymas. 1994m. gruodžio 15 d. Nr. I-707, Vilnius., 5 str.

2) koordinuoti apskrityje esančių ministerijų ir kitų Vyriausybės institucijų struktūrinių padalinių veiklą, taip pat derinti savivaldybių vykdomųjų institucijų veiklą įgyvendinant regionines programas (Apskritis viršininko administracija prižiūri apskrityje veikiančių Valstybės ir savivaldybių institucijų veiklą; praneša Seimui ar Vyriausybei apie šių institucijų sprendimus, jei jie neatitinka įstatymų, Vyriausybės nutarimų arba pažeidžia piliečių ir organizacijų teises.);

3) numatyti prioritetines apskrities raidos kryptis ir rengti programas.

Tai – labai apibendrintas apskrities viršininko administracijos uždavinių aprašymas. Apskritis valdymo įstatymas detaliai išdėsto labai platų ir įvairiapusišką jos funkcijų lauką. Teritorijų planavimo požiūriu ypač svarbu tai, kad apskrities viršininkas :

- tvarko laisvos valstybinės žemės fondą, išskyrus žemę, perduotą valdyti savivaldybių institucijoms;

- įgyvendina žemės reformą;

- įstatymų nustatyta tvarka organizuoja žemės servitutų nustatymą ir žemės naudojimo valstybinį reguliavimą bei žemės naudojimo valstybinę kontrolę;

- koordinuoja, organizuoja ir įgyvendina regionines kaimo plėtros programas;

- parduoda ar kitaip perleidžia privačion nuosavybėn valstybinę žemę, išskyrus privatizuojamiems nekilnojamojo turto objektams priskirtus žemės sklypus, atstovauja valstybei perleidžiant privačią žemę valstybės nuosavybėn bei valstybei pagal įstatymus ar testamentą paveldint žemę;

- sprendžia žemės paėmimo visuomenės poreikiams ir pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties keitimo klausimus³⁹;

- organizuoja apskrities lygmens teritorijų planavimo dokumentų rengimą, dalyvauja jų derinimo procedūroje;

- kaupia ir tvarko teritorijų planavimo duomenų banką bei teritorijų planavimo duomenų registrą, teikia informaciją kitų lygių duomenų bankams;

- teikia informaciją, išvadas ir pasiūlymus Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajam ir specialiesiems planams rengti;

- nustatyta tvarka rengia sąlygas apskrities ir savivaldybių teritorijų planavimo dokumentams;

- nustatyta tvarka organizuoja savivaldybių teritorijų planavimo, statinių projektavimo, statybos, statinių pripažinimo tinkamais naudoti ir griovimo valstybinės priežiūros vykdymą; nustatyta tvarka išduoda statybos leidimus (išskyrus tuos, kurių išdavimas įstatymų pavestas savivaldybės administracijos direktoriui);

- nustatyta tvarka organizuoja teritorijų planavimo priežiūrą;

- koordinuoja savivaldybių ir valstybės institucijų veiklą vykdant geodezijos, topografijos, kartografijos ir geoinformatikos darbus, nustatyta tvarka organizuoja šių darbų valstybinės priežiūros vykdymą;

³⁹ Lietuvos respublikos apskrities valdymo įstatymas. 1994m. gruodžio 15 d. Nr. I-707, Vilnius., 10 str.

- atlieka kultūros vertybių ir paminklų apsaugą, tvarko jų apskaitą ir organizuoja paminklotvarkos priežiūrą;
- atlieka apskričiai priskirtų objektų statybos užsakovo funkcijas.⁴⁰

3.4 Vietinis valdymo (administracijos) sistemos lygmuo

3.4.1 Vietinio lygmens administracijos institucijos

Lietuvos vietos savivaldos įstatymas sako, kad savivaldybės vykdomoji institucija yra savivaldybės administracijos direktorius. Savivaldybės administracijos direktorius yra pavaldus savivaldybės tarybai ir atsakingas merui. Jis skiriamas mero siūlymu tarybos sprendimu⁴¹.

3.4.2 Vietinio lygmens administracijos uždaviniai ir funkcijos

Savivaldybės administracija organizuoja ir kontroliuoja savivaldybės institucijų sprendimų įgyvendinimą arba pati juos įgyvendina; įgyvendina įstatymus ir Vyriausybės nutarimus, nereikalaujančius savivaldybės institucijų sprendimų; organizuoja savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų bei kitos buhalterinės apskaitos tvarkymą, organizuoja ir kontroliuoja savivaldybės turto valdymą ir naudojimą; rengia savivaldybės institucijų sprendimų ir potvarkių projektus bei vykdo kitas įstatyme nurodytas funkcijas.

3.5 Kiti, žemesni administracijos lygmenys

3.5.1 Kitos, žemesnės administracijos institucijos

Savivaldybių teritorijos Lietuvoje yra skaidomos į dar mažesnius teritorinius padalinius – seniūnijas. Seniūnija yra savivaldybės administracijos struktūrinis teritorinis padalinys – jos filialas, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje. Seniūnijų skaičių, jų pavadinimą, aptarnaujamos teritorijos ribas ir seniūnijai perduodamas juridinio asmens (savivaldybės administracijos) funkcijas savo sprendimu nustato savivaldybės taryba. Seniūnijai vadovauja seniūnas, kurį konkurso būdu skiria ir atleidžia savivaldybės administracijos direktorius. Jo žinioje gali būti mažesnis ar didesnis administracijos darbuotojų skaičius – priklausomai nuo pavedamų seniūnijai funkcijų, vadovaudamasis Valstybės tarnybos įstatymu. Seniūnijoje iš gyvenamųjų vietovių bendruomenės atstovų gali būti sudaroma patariamoji visuomeniniais pagrindais dirbanti seniūnijos taryba. Jos nuostatus tvirtina meras pagal vidaus reikalų ministro patvirtintus pavyzdinius nuostatus⁴².

3.5.2 Kitų, žemesniųjų administracijos institucijų kompetencija

Seniūnijos veiklą reglamentuoja vietos savivaldos įstatymas ir savivaldybės mero patvirtinti seniūnijos veiklos nuostatai.

⁴⁰ Lietuvos respublikos apskrities valdymo įstatymas. 1994m. gruodžio 15 d. Nr. I-707, Vilnius. 9 str.

⁴¹ Lietuvos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d. Nr. I-533, septintas skirsnis, 29 str., 1,2.

⁴² Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994m. liepos 7d., Nr. I-533, septintas skirsnis, 30 str.

3.5.3 Kitų, žemesniųjų administracijos institucijų uždaviniai ir funkcijos

Seniūnijos tvarko namų ūkio knygas kaimo vietovėse; savivaldybės administratoriui teikia duomenis, reikalingus mokyklinio amžiaus vaikų apskaitai; teikia savivaldybės administratoriui duomenis apie šaukiamojo amžiaus jaunuolius, gyvenančius seniūnijos teritorijoje; dalyvauja organizuojant civilinę apsaugą; organizuoja bendrojo naudojimo teritorijų, gatvių, šaligatvių valymą ir priežiūrą; organizuoja želdinių ir kapinių priežiūrą; išduoda gyventojams pažymą apie šeimos sudėtį, gyvenamąją vietą; išduoda leidimus laidoti, registruoja mirčių faktus; atlieka seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojams notarinius veiksmus; nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas.

Prireikus, savivaldybės taryba seniūnijos aptarnaujamoje teritorijoje steigia viešąsias įstaigas ir savivaldybės įmones. Savivaldybės taryba gali perduoti seniūnui dalį šių įstaigų ir įmonių steigėjo funkcijų.